

yette yaşayan Türk asıllı Karaçay-Balkarlar'ı Almanlar'la iş birliği yaptıkları gerekçesiyle Sibirya ve Orta Asya'ya sürgüne gönderdiler. Özerk cumhuriyetin adı Kabarda Özerk Cumhuriyeti oldu. 1956'da çıkarılan bir kanunla Karaçay-Balkarlar aklandı ve yeniden vatanlarına dönmelerine müsaade edildi, cumhuriyetin adı da Kabarda-Balkar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak değiştirildi.

1988 yılından itibaren Sovyetler Birliği'nde başlayan egemenlik-bağımsızlık hareketlerine katılmayan halklardan biri de Kabartaylar'dır. Onlarla aynı cumhuriyette yaşayan Balkarlar, 18 Kasım 1991 tarihinde Nalçık'te I. Balkar Halk Kongresi sırasında Rusya Federasyonu'na bağlı Balkar Cumhuriyeti'ni kurma kararı aldırsa da bu karar işlerlik kazanmadı. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Türkiye ve Suriye'den bir miktar Kabartay anavatanına göç etti. Ancak yöneticilerin ilgisizliği ve bu yönde bir devlet politikasının oluşturulamamasından dolayı büyük çoğunluğu geri döndü. Bugün Rusya Federasyonu'na bağlı olan Kabarda-Balkar Özerk Cumhuriyeti'nin başşehri Nalçık (240.000), nüfusu 785.000'dir. Bunun % 48'ini Kabartaylar, kalanını da sırasıyla Ruslar, Balkarlar ve diğer azınlıklar oluşturmaktadır (bk. KARAÇAY-BALKARLAR).

Kabartayca, Kafkasya (Yafet) dil ailesinin Kuzeybatı Abhaz-Adige grubunda yer almaktadır. Kabartayca'ya çok yakın olan şiveler Abhaz, Abazin ve Adige'dir. Özellikle Adige ile Kabartayca birbirine çok yakındır ve Kabartaylar da Adige grubuna dahil olduğu için her iki dil Adiga-bze (Adige dili) olarak adlandırılır. Kabartay dilinde Büyük Kabartay, Mozdok, Beslan ve Kuban olmak üzere dört lehçe bulunmaktadır. Beslan lehçesi edebî dil için esas kabul edilmiştir. Arapça, Türkçe, Rusça ve Farsça'dan çok sayıda kelime alan Kabartayca'da ilk eser 1864 yılında Kadı Atacukin tarafından neşredilmiştir. İlk Kabartayca gramer kitabını şair ve filolog Ş. B. Nogmov (ö. 1844) hazırlamıştır. Ayrıca onun Adigey halklarının tarihine dair bir eser de yazdığı bilinmektedir. İlk Kabartayca-Rusça sözlük ise 1889 yılında yayımlanmıştır.

Sovyetler Birliği döneminde Kabartayca'nın tarihî gelişimi ve lehçe farklılıkları ayrıntılı biçimde incelendi. Fakat resmî dilin Rusça olması sebebiyle fazla bir işlerlik kazanmadı. 1980'de yapılan bir sayıma göre ana dilini Kabartayca olarak belirtenlerin oranı % 97,9, Rusça'yı ikinci

dil olarak bildiren ve iyi bilen Kabartaylar'ın sayısı % 76,7'dir. 1958 yılından itibaren Kabartayca ilkokulların birinci ve dördüncü eğitim dili olmasına rağmen 1970'li yıllardan başlayarak eğitim dili Rusça olan okullarda seçmeli ders olarak verilmeye başlandı. Bugün eğitim dili Rusça olmakla birlikte Kabartayca-Adigece de ilkokuldan liseye kadar mecburi ders, 1957 yılında kurulan Kabardin-Balkar Üniversitesi'nde isteğe bağlı seçmeli ders şeklinde okutulmaktadır. Kabartayca ilk gazete *Lenin Yolu* ismiyle 1920 yılında yayımlanmaya başlandı. Kabarda-Balkar Özerk Cumhuriyeti'nde Kabartayca, Rusça ve Balkarca yirmiden fazla gazete ve dergi çıkmaktadır. Bu dillerin hepsinde radyo ve sınırlı sürelerde (günde ortalama üç-dört saat) olmakla birlikte televizyon yayını mevcuttur. 1923-1924 yıllarında Latin alfabesini kullanan Kabartaylar, 1936 yılından itibaren Kiril alfabesini kullanmaya başladılar ve halen bu alfabeyle devam ettirmektedirler.

BİBLİYOGRAFYA :

Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1970, s. 34-35; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi: 1451-1590*, Ankara 1976, bk. İndeks; Nadir Devlet, "Çağdaş Türkiler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1993, Ek cilt, s. 189, 208; Shirin Akiner, *Sovyet Müslümanları* (trc. Tufan Buzpınar-Ahmet Mutu), İstanbul 1995, s. 162-168; H. Salihoğlu, "Kabard", *El² [Fr.]*, IV, 339; "Kabardino-Balkarskaya Autonomnaya Sovetskaya Sotsialistiçeskaya Respublika", *BSE*, XI, 88-94; "Kabartaylar", *Büyük Larousse*, İstanbul 1986, X, 6136-6137; "Kabartay-Balkar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti", *ABR*, XII, 353.

DAVUT DURSUN

KABBÂNÎ, Abdülkâdir b. Mustafa

(عبدالقادر بن مصطفى القبانى)

Abdülkâdir b. Mustafâ
b. Abdilganî el-Kabbânî
(1847-1935)

Beyrut'ta

müslümanların çıkardığı ilk gazete olan
Şemerâtü'l-fünûn'un imtiyaz sahibi.

Beyrut'ta doğdu. Akkâ Valisi Abdullah Paşa tarafından kumandan tayin edilen babası Mustafa Ağa, 1832'de Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrâhim Paşa'nın Akkâ'yı istilâsı sırasında esir alınıp Mısır'a götürülerek hapse atıldı. Buradan İstanbul'a kaçan Mustafa Ağa'ya Osmanlı idare-

resi maaş bağladı. Bunun üzerine İbrâhim Paşa aileyi Beyrut'tan Kıbrıs'a sürdü. 1840'ta İbrâhim Paşa Suriye ve Lübnan'dan çıkınca Mustafa Ağa ailesiyle birlikte Beyrut'a döndü.

Butrus b. Bûlus el-Bustânî'nin yaptırdığı Medresetü'l-vataniyye'de öğrenimine devam eden Kabbânî, Abdülkâdir el-Halîfî, Yûsuf el-Esîr, Muhyiddin el-Yâfi ve İbrâhim el-Ahdeb gibi âlim ve ediplerden ders alarak kendini yetiştirdi. 1873'te ilme ve yoksullara hizmet için kurulan Cem'iyetü'l-fünûn'a üye oldu. Ertesi yıl cemiyetin tesis ettiği Matbaatü'l-fünûn'da müdür olarak görevlendirildi. Daha sonra aynı cemiyetin çıkardığı haftalık *Şemerâtü'l-fünûn* adlı gazetenin imtiyaz sahipliğini üstlendi. 1878'de bazı arkadaşlarıyla birlikte Cem'iyetü'l-makâsidi'l-hayriyyeti'l-İslâmiyye'yi kurdu. 1880'de Beyrut sancağı idare meclisi üyesi oldu. On yılı aşkın bir süre Beyrut'ta mahkeme üyeliklerinde bulunduktan sonra 1898'de Beyrut belediye başkanı seçildi. 1902-1908 yılları arasında Beyrut maarif müdürlüğü yaptı. Bu görevi sırasında okulların islahı ve eğitim düzeyinin yükseltilmesi için çalıştı. 1908'de Meşrutiyet'in ilânının ardından idareyi ele alan İttihat ve Terakî yönetimine uyum sağlayamadı. Maarif müdürlüğü görevinin yanı sıra otuz dört yıldan beri sürdürdüğü gazeteciliği bıraktı ve *Şemerâtü'l-fünûn*'un yayını böylece sona erdi (1908). Daha sonra Alman mühendislerin nezâretinde Suriye ve Lübnan topraklarında demir ve petrol çıkarmak üzere bir şirket kurdu. I. Dünya Savaşı sırasında Suriye ve Lübnan'da kurulan Fransız manda idaresi tarafından Evkâf-ı İslâmiyye müdürlüğüne getirildi. Vakıfların yönetimi 1920'li yılların ortalarında bölgedeki Fransız yüksek komiserliğine bağlanıncaya kadar bu görevini sürdürdü. Kabbânî Beyrut'ta vefat etti.

Üstün hizmetlerinden dolayı çok sayıda madalya ve nişan alan Kabbânî'nin en önemli yönü gazeteciliği ve eğitim hizmetleridir. Cem'iyetü'l-fünûn başkanı Hamâde'nin vefatı ve cemiyetin kapanması üzerine *Şemerâtü'l-fünûn* bütün haklarıyla Kabbânî'ye intikal etti. Kabbânî, ilk sayısı 20 Nisan 1875'te çıkan gazetede aralarında İbrâhim el-Ahdeb, Yûsuf el-Ezherî, İsmâil Zihni, Sâmî Kayserî, Yûsuf el-Esîr, Avnî İshak, Selîm Şelfûn, İskender Tavrâd, Ahmed Hasan Tabbâre, Muhammed Mahmûd el-Habbâl, M. Reşîd Rızâ, Ya'kûb Sarrûf'un da bulunduğu seçkin bir yazar kadrosu oluşturdu. Hi-

ristiyan yazarların da yer aldığı gazetede Kabbânî Osmanlı idaresini öven makaleler yazdı. Zamanla gazete Osmanlı Devleti'nin büyük şehirlerinde bürolar açtı. Gazetede Katolikler'in yayımladığı *el-Beşîr* ve İstanbul'da çıkan *el-Cevâ'ib* gazeteleriyle polemiklere girilmiş, ancak dinî tartışmalardan kaçınmaya özen gösterilmiştir.

Kabbânî'nin kurduğu Cem'iyetü'l-makâsidi'l-hayriyyeti'l-İslâmiyye müslüman çocukların eğitimi amacıyla Beyrut'ta erkek ve kız okulları açmıştır. Cemiyetin bu faaliyeti bölgede örnek olmuş ve valiliğin de desteğiyle kısa zamanda Dimaşk, Trablusşam, Humus ve Akkâ'da benzer cemiyetler kurularak okullar açılmıştır. 1882 yılına kadar faaliyetlerine özel statüyle devam eden adı geçen hayır cemiyetleri bu tarihte Suriye vilâyetinde 1869 Maârif-i Umûmiyye Nizamnamesi'nin uygulamaya konulmasıyla kurulan Meclis-i Maârif'in şubelerine dönüştürülerek resmî hüviyet kazanmışlardır. Buna göre Kabbânî'nin kurduğu cemiyet de şubeye dönüşmüş ve başına Cemâleddin Abdullah Efendi getirilmiştir. Cemiyet üyelerinden tabip, şair ve edip Beşîr el-Kassâr hayatının sonuna kadar (1935) cemiyetin kurduğu okullarda öğretmen ve müfettiş olarak görev yapmıştır. Bu cemiyetin bir uzantısı olan ve günümüzde Lübnan'da ilme hizmet eden en önemli derneklerden sayılan Cem'iyetü'l-makâsidi'l-hayriyyeti'l-İslâmiyye'nin başkanı olmak üzere 26.000'den fazla öğrenci okumakta ve 1300 öğretim elemanı hizmet vermektedir. Ayrıca bir hastahanesi ve çok sayıda sosyal hizmet birimi bulunmaktadır. Kabbânî *Kitâbü'l-Hicâ' li-ta'lîmi'l-e'ffâl* adıyla bir eser yazmıştır (Beyrut 1295).

BİBLİYOGRAFYA :

P. Di Tarrâzi, *Târîhu's-şihâfeti'l-'Arabiyye*, Beyrut 1913, I, 25-27, 99-101; Mârûn Abbûd, *Ruvvâdû'n-nehdati'l-hadişe*, Beyrut 1952, s. 72-77; Edîb Mürüve, *eş-Şihâfeti'l-'Arabiyye*, Beyrut 1961, s. 176; Cüheyne Eyyûbî, *Cem'iyetü'l-makâsidi'l-hayriyyeti'l-İslâmiyye*, Beyrut 1966; Şemseddin er-Rifâi, *Târîhu's-şihâfeti'l-'Arabiyye*, Kahire 1969, I, 94-95; Enîs el-Makdisî, *el-Fünûnü'l-edebiyye ve a'lâmühâ*, Beyrut 1980, s. 39, 42; Hisham Nashabi, "Shaykh 'Abd al-Qadir al-Qabbani and Thamarat al-Funun", *Intellectual Life in the Arab East: 1890-1939* (ed. Marwan R. Buheiry), Beirut 1981, s. 84-91; C. Zeydân, *Âdâb*, IV, 56, 72; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 46; A. Ayalon, *The Press in the Arab Middle East*, New York 1995, s. 36-37; Donald J. Cioeta, "Islamic Benevolent Societies and Public Education in Ottoman Syria, 1875-1882", *IQ*, XXVI/1 (1982), s. 43-55.

İSMAİL DURMUŞ

KABBÂNÎ, Ebû Ali

(أبو علي القباني)

Ebû Ali el-Hüseyn b. Muhammed
b. Ziyâd el-Kabbânî en-Nisâbüri
(ö. 289/902)

Hadis hâfızı.

210 (825) yılı civarında doğdu. "Kantar-çı" anlamına gelen Kabbânî lakabıyla anılması dedesinin ödünç olarak verdiği kantarı sebebiyledir (Sem'ânî, X, 43). Tahsil için İshak b. Râhûye, Amr b. Zürâre gibi hemşehrileriyle birlikte uzun süre Horasan, Haremeyn ve Irak bölgelerine seyahat ederek Sehl b. Osman el-Askerî, Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe, Süreyc b. Yûnus, Ahmed b. Menî', Buhârî gibi âlimlerden faydalandı. Buhârî başta olmak üzere Yahyâ b. Muhammed el-Anberî, İbnü's-Şarkî, İbnü'l-Ahrem, Nişâbur Kadısı Yahyâ b. Mansûr ve Da'lec b. Ahmed kendisinden istifade edenlerden bazılarıdır. Rivayet ettiği hadisleri ve râvilerin adlarını iyi ezberlemesiyle tanınan Kabbânî, devrinin önde gelen hadis hâfızlarından biri ve Müslim'den sonra etrafında en çok âlimin toplandığı bir şahsiyet olarak kabul edilmiştir. Buhârî Nişâbur'a geldiğinde ve mihne olayının yaşandığı bir sırada onun derslerini aksatmadan takip etmiş, Buhârî de kendisinden rivayette bulunmuştur ("Tıb", 3). Buhârî'nin "haddesenî el-Hüseyn" diye zikrettiği hocasının Hüseyin b. Ca'fer el-Bikendî olabileceği ileri sürülmüşse de onun Kabbânî olduğu görüşü daha ağır basmaktadır (Kelâbâzî, I, 175; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 681; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 137).

Kızından olma torunu Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed el-Hasîrî, Kabbânî'nin 289'da (902) vefat ettiğini, namazını Muhammed b. İbrâhim el-Bûşencî'nin kıldırıldığını ve Makberetü Hüseyin b. Muâz'da defnedildiğini söylemektedir (İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 540). Kaynaklarda Kabbânî'nin *el-Müsned*, *el-Künâ*, *Etbâ'u'l-etbâ'*, *et-Târîh* gibi eserleri zikredilmekteyse de bunların günümüze ulaşmış olup olmadığı bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Tıb", 3; Kelâbâzî, *Ricâlü Şahîhi'l-Buhârî*, I, 175; Hatîb el-Bağdâdî, *es-Sâbiğ ve'l-lâhik* (nşr. Muhammed b. Matar ez-Zehrânî), Riyad 1402/1982, s. 187; Sem'ânî, *el-Ensâb*, X, 43-44; İbn Asâkir, *el-Mu'cemü'l-müstemil*, s. 106; Mizzi, *Tehzibü'l-Kemâl*, VI, 476-478; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 680-682; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 499-502; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 540-545; a.mlf., *Fethu'l-bârî* (Hatîb), X, 137; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 99; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 246.

ABDÜLKADİR ŞENEL

KÂBE

(الکعبة)

İslâm inancına göre
yeryüzünde yapılan ilk mâbed,
müslümanların kiblesi.

Sözlükte "dört köşeli veya küp şeklinde olmak" anlamındaki ka'b (كعب) kökünden gelen ka'be "küp şeklinde nesne" demektir. Kur'an-ı Kerim'de adı iki defa geçen Kâbe'ye (el-Mâide 5/95, 97) bir kısmı yine Kur'an'da yer alan Beyt (el-Bakara 2/125, 127, 158; Âl-i İmrân 3/96, 97; el-En-

XX. yüzyılın başlarında Kâbe ve Harem-i şerif'i gösteren bir fotoğraf (Ü Ktp., Albüm, nr. 90770)

